

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних
технологій, обліку та фінансів

Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ДЕДУХ Андрій Сергійович

УДК 336.71:336.72

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**«БАНКІВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НА РИНКУ ДЕРЖАВНИХ
БОРГОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ»**

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ Андрій ДЄДУХ

Керівник роботи
Сус Леся Валеріївна
кандидат економічних наук, доцент

Житомир – 2024

Робота виконана на кафедрі фінансів і кредиту Поліського національного університету

Рецензент:

доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Поліського національного університету, к.е.н., доц. Цегельник Ніна Іванівна

Висновок комісії за результатами попереднього захисту:

_____ допустити до
захисту _____

Голова комісії _____ Олександр ВІЛЕНЧУК

Висновок кафедри фінансів і кредиту за результатами попереднього захисту: допустити до захисту.

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту № __ від «__» грудня 2024 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту _____ Дмитро ДЕМА

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти ДЄДУХ Андрій Сергійович захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за університетською шкалою _____

Секретар ЕК _____ Тетяна ТОВСТУХА
«__» грудня 2024 р.

АНОТАЦІЯ

ДЕДУХ А. С. **Банківська діяльність на ринку державних боргових цінних паперів.** – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 – «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

У кваліфікаційній роботі викладені теоретичні, методичні та практичні аспекти банківська діяльність на ринку державних боргових цінних паперів. Теоретично обґрунтовано проблеми інвестиційної діяльності комерційних банків в Україні. Проведено аналіз сучасного стану розвитку операцій банків України з борговими цінними паперами. Встановлено рівень впливу чотирьох результативних факторів на загальні обсяги емісії облігацій. Побудовано модель функціонування банківської системи на ринку державних боргових цінних. Спрогнозовано щорічний обсяг операцій з державними цінними паперами на середньострокову перспективу. Запропоновано шляхи розвитку банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів.

Ключові слова: банківська діяльність, державні боргові цінні папери, ринок цінних паперів України, інвестиційна діяльність банків, нормативи інвестування.

ANNOTATION

Dedukh A. S. **Banking activity in the market of government debt securities.**- Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 072 – «Finance, Banking, Insurance and Stock Market» - Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The qualification work describes the theoretical, methodological and practical aspects of banking activities in the government debt securities market. The problems of investment activity of commercial banks in Ukraine are theoretically substantiated. The current state of development of Ukrainian banks' operations with debt securities is analyzed. The level of influence of four effective factors on the total volume of bonds issue is determined. A model of functioning of the banking system in the market of government debt securities is built. The annual volume of transactions with government securities in the medium term is forecasted. The ways of development of banking activity in the market of government debt securities are proposed.

Keywords: banking activity, government debt securities, Ukrainian securities market, investment activity of banks, investment standards.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА РИНКУ БОРГОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ	7
1.1. Особливості банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів	7
1.2. Нормативно-правове регулювання банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів.....	10
Висновки до Розділу 1	14
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ УКРАЇНИ З БОРГОВИМИ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ	15
2.1. Оцінка стану банківської діяльності на ринку цінних паперів.....	15
2.2. Аналіз обсягів банківської діяльності на ринку боргових цінних паперів України	21
Висновки до Розділу 2	24
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ БОРГОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ	25
3.1. Проблеми розвитку банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів	25
3.2. Перспективи розвитку банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів.	28
Висновки до Розділу 3	32
ВИСНОВКИ	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	35

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Історично банки відігравали суттєву роль на вітчизняному ринку державних цінних паперів, і ця роль не втратила своєї ваги й досі. Їхні інвестиції в ДЦП протягом останніх років постійно зростали, роблячи значний внесок у стабільність економіки та фінансового сектору загалом. Цьому сприяли фактична безризиковість ДЦП та їхня порівняно висока дохідність, що стимулювало інвестиційний апетит банків, особливо державних, які традиційно більш консервативні у своїй ризиковій-політиці. Їхня участь у купівлі ОВДП використовувалась для фінансування бюджетного дефіциту, що в умовах війни стало ще більш вираженим.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретико-методичних аспектів банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів та формування практичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Відповідно до поставленої мети в роботі вирішуються такі **завдання**:

- розкрити теоретичні засади та особливості банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів;
- оцінити стан банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів в Україні;
- провести аналіз обсягів банківських операцій з державними борговими цінними паперами;
- виявити проблеми та перспективи розвитку банківської діяльності на цьому ринку.

Об'єктом дослідження є процес банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів. **Предметом** дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів.

Основними методами дослідження є метод порівняльного аналізу, кореляційно-регресійного аналізу для визначення впливу факторів на економіку, прогнозування для прогнозу обсягу операцій з розміщення державних цінних паперів на відкритому ринку, SWOT-аналіз для аналізу банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів, контекстне моделювання за підходами IDEF0 для декомпозиційної моделі банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів, мультифакторний аналіз, статистико-економічні прийоми, метод аналізу і синтезу для створення висновків.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі та оцінці ролі банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів в умовах нестабільного економічного середовища, зумовленого кризовими явищами та повномасштабним військовим вторгненням та встановленні ступеня залежності обсягу емісії облігацій, які знаходяться в обігу у банківському секторі, у власності фізичних та юридичних осіб, середньомісячної відсоткової ставки по кредитах та рівня дефіциту бюджету.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в можливості їх використання для вдосконалення системи управління банківською діяльністю на ринку державних боргових цінних паперів, а саме: підвищення стійкості фінансової системи України; оптимізація діяльності банків у сфері державних боргових цінних паперів; удосконалення інструментів управління ризиками.

Перелік публікацій автора за темою дослідження:

1. Дедух А. Оцінка якості портфеля цінних паперів вітчизняних банків. Студентські наукові читання 2023. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету, 30 листопада 2023 р. Житомир : 2023. с. 40-42.

2. Дедух А. Модель розвитку банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів. Збірник праць учасників ІХ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Фінансові інструменти регіонального розвитку» (27 жовтня 2023 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2023. с. 131-133.

3. Дедух А. Аналіз обсягів банківської діяльності на ринку боргових цінних паперів України. Фінансове забезпечення економіки : матеріали VIII науково-практичної студентської конференції, 30 травня 2024 р. Житомир : Поліський університет. 2024. с. 29-31.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (45 найменувань). Основну частину роботи викладено на 30 сторінках комп'ютерного тексту. Використаний матеріал дослідження представлено у вигляді 8 таблиць, 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА РИНКУ БОРГОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

1.1. Особливості банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів

Ринок державних боргових цінних паперів (ДЦП) відіграє важливу роль у фінансовій системі України, а банки є одними з його ключових учасників. Діяльність банків на цьому ринку має ряд особливостей, які обумовлені специфікою ДЦП як інвестиційного інструменту та роллю банків у фінансовій системі.

Банки інвестують у ДЦП з різних причин,

- ❖ Отримання стабільного доходу: ДЦП зазвичай виплачують фіксований купонний дохід, що робить їх привабливими інвестиціями для банків, які прагнуть до стабільного прибутку.

- ❖ Управління ліквідністю: ДЦП мають високу ліквідність, що дозволяє банкам швидко конвертувати їх у готівку у разі потреби.

- ❖ Диверсифікація інвестиційного портфеля: Інвестування в ДЦП може допомогти банкам диверсифікувати свої інвестиційні портфелі та знизити загальний ризик.

- ❖ Виконання нормативних вимог: Регулятори можуть вимагати від банків тримати певну частку своїх активів у ДЦП.

Банки можуть виступати на ринку ДЦП в різних ролях (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Учасники ринку ДЦП та їх роль

Учасник	Роль банку на ринку
Інвестори	Банки можуть купувати ДЦП для власних портфелів.
Андеррайтери	Банки можуть виступати посередниками при первинному розміщенні ДЦП, допомагаючи уряду залучити кошти від інвесторів.
Дилери	Банки можуть купувати та продавати ДЦП на вторинному ринку, забезпечуючи ліквідність для інвесторів та сприяючи ціноутворенню.
Оператори репо	Банки можуть надавати кредити інвесторам під заставу ДЦП.

Джерело: складено автором.

Попри переваги, інвестування в ДЦП також пов'язане з певними ризиками (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Ризики інвестування в ДЦП

Вид ризику	Характеристика ризику
Кредитний ризик	Існує ризик, що уряд-емітент не зможе виплатити відсотки або основну суму за ДЦП.
Процентний ризик	Вартість ДЦП може знизитися, якщо процентні ставки зростуть.
Ризик ліквідності	У деяких випадках може бути складно продати ДЦП на вторинному ринку, особливо під час ринкових потрясінь.
Політичний ризик	Зміни в політичній або економічній ситуації країни можуть негативно вплинути на вартість ДЦП.

Джерело: складено автором.

Діяльність банків на ринку ДЦП регулюється законодавством та нормами, встановленими Національним банком України та іншими державними органами. Ці правила спрямовані на захист інвесторів та забезпечення стабільності фінансової системи.

На ринку цінних паперів інвестиційна діяльність сприяє підвищенню ліквідності активів банків і зростанню прибутковості їх операцій. Крім того, інвестування в цінні папери допомагає захистити фінансові вкладення від впливу інфляції [38].

Інвестиційні та кредитні операції з цінними паперами мають схожі риси, оскільки безпосередньо пов'язані з активами комерційних банків. У зв'язку з цим виникає потреба у розумінні відмінностей між кредитними та інвестиційними операціями з цінними паперами:

1. Кредитування є основним видом діяльності комерційних банків, тоді як інвестування додатковим.
2. Ініціатором процесу інвестування в цінні папери є банки, водночас позичальники ініціюють укладання договорів з кредитування.
3. Завдяки кредитуванню банки одержують доходи, інвестування в облігації чи акції забезпечує ліквідність балансу банківської установи.
4. Кредитування фізичних та юридичних осіб окреслюється конкретноособливим характером, інвестування в цінні папери – знеособленим.

5. Різні засадничі принципи проведення кредитної та інвестиційної діяльності [38, с. 23].

Окрім поділу на фінансові та реальні, банківські інвестиції систематизуються за іншими ознаками. Класифікація банківських інвестицій представлена в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Класифікація банківських інвестицій за ознаками

Ознака	Види
За формою вкладення коштів	- реальні інвестиції (пряме фінансування інвестиційних проєктів); - фінансові інвестиції (вкладення в цінні папери).
За терміном	- довгострокові (строк обігу – понад п'ять років); - середньострокові (від одного до п'яти років); - короткострокові (до одного року).
За характером участі в інвестуванні	- прямі (інвестор безпосередньо бере участь у виборі об'єкта інвестування); - портфельні або непрямі (опосередкована участь інвестора в об'єкті інвестування).
За видами цінних паперів	- вкладення в акції; - вкладення в облігації; - вкладення в іпотечні цінні папери; - вкладення в операції РЕПО тощо.
За характером здійснення	- активні (забезпечують розширений розвиток та впровадження новітніх технологій); - пасивні (підтримка необхідного рівня прибутковості, ліквідності);
За регіональною ознакою	- зовнішні; - внутрішні

Джерело: складено за даними[38].

Слід зауважити, що комерційні банки України можуть здійснювати як інвестиційну, так і торговельну діяльність, що відповідає змішаній моделі функціонування фондового ринку. Одним із ключових завдань для банків є формування оптимальної структури портфеля цінних паперів [38].

Війна в Україні суттєво вплинула на діяльність банків на ринку ДЦП. Зросли кредитні та процентні ризики, знизилась ліквідність ринку. В цих умовах банкам важливо ретельно оцінювати ризики та вживати заходів для їх мінімізації.

1.2. Нормативно-правове регулювання банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів

Правове регулювання банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів базується на законах та підзаконних нормативно-правових актах. Закони виступають інструментами довгострокового регулювання, тоді як постанови, укази, інструкції та інші акти виконують функцію локального і короткострокового впливу [33].

Регулювання банківської діяльності має двоаспектний характер, оскільки нормативна база представлена двома рівнями: загальним і спеціальним. Загальний рівень здебільшого охоплює повноваження Верховної Ради України щодо ухвалення законів та постанов. Спеціальний рівень стосується регламентації Національним банком України, який видає загальні нормативні та індивідуальні акти. У цілому банківське законодавство включає норми різних галузей права, таких як фінансове, адміністративне та цивільне [33].

Загальні засади інвестиційної діяльності регулюються двома групами нормативно-правової бази: банківською та інвестиційною. Основним нормативним актом, що регулює інвестиційну діяльність банків, є Господарський кодекс України. У ньому закріплено норми щодо інвестиційної політики, поняття іноземних інвестицій, видів цінних паперів, інвестування в інноваційну діяльність, правового статусу банків, державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, включаючи інвестиційну, та правового режиму інвестування [33].

Статус банків як суб'єктів інвестиційної діяльності визначається Законом України «Про банки та банківську діяльність». Цей закон регулює структуру банківської системи, економічні, організаційні та правові основи створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків, а також обмеження щодо здійснення інвестицій. Відповідно до Статті 4 цього закону банки самостійно визначають напрями своєї діяльності та спеціалізацію у наданні послуг. Стаття 5 передбачає,

що банки мають право володіти, користуватися і розпоряджатися майном, яке перебуває у їхній власності [33].

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» статті 47 та Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні банки не мають права займатися інвестиційною діяльністю без письмового дозволу НБУ (окрім випадків, якщо інвестиція в будь-яку установу не перебільшує 5% регулятивного капіталу банку або вкладення коштів здійснюється в юридичну особу, яка займається виключно наданням фінансових послуг) [33,34].

Загалом згідно з статтею 50 Закону України «Про банки і банківську діяльність» пряма чи опосередкована участь банку в капіталі будь-якої юридичної особи не може бути більшою 15% капіталу банку. Водночас сукупні інвестиції банку не повинні перевищувати 60% розміру його капіталу [33]. Дані обмеження значно впливають на спроможності банківської установи, оскільки не дають можливості вкладати інвестиції у великі проекти.

Банківська інвестиційна діяльність, у більш специфіко-визначальному вимірі, регулюються Законом України «Про інвестиційну діяльність». Ми переконані, що вищезазначений закон є визначальним для розкриття теми регулювання інвестиційної діяльності банків, оскільки визначає правові, організаційні та економічні умови здійснення інвестиційної діяльності. Також вказаний нормативно-правовий акт фіксує державне розуміння поняття інвестицій - всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект [46].

Слід зазначити, що сьогодні інвестиції можуть здійснюватися не лише у грошовій формі, але й у вигляді іншого майна, такого як нерухомість, права інтелектуальної власності тощо. Згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність», інвестиційна діяльність визначається як «сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави, спрямованих на реалізацію інвестицій». Відповідно до статті 4 цього закону, об'єктом інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, зокрема цінні папери, цільові грошові внески,

інтелектуальні цінності, науково-технічна продукція тощо. Стаття 5 Закону уточнює, що інвестори — це «суб'єкти інвестиційної діяльності, які ухвалюють рішення про вкладення власних, позичкових чи залучених майнових і інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування» [46].

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» до джерел фінансування інвестиційної діяльності відносяться:

- власні фінансові ресурси інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо);
- позичкові фінансові кошти інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити);
- залучені фінансові кошти інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб);
- бюджетні інвестиційні асигнування;
- безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій, підприємств і громадян [46].

Ринок державних боргових цінних паперів (ДБЦП) в Україні відіграє важливу роль у фінансуванні державного бюджету та розвитку національної економіки. Банки, як ключові учасники фінансової системи, здійснюють значні операції з ДБЦП, тому їх діяльність на цьому ринку потребує чіткої та ефективної системи нормативно-правового регулювання.

Закон України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" визначає правові засади випуску та обігу цінних паперів, в тому числі ДБЦП, а також діяльність учасників фондового ринку, включаючи банки. Цей закон встановлює загальні принципи ліцензування та регулювання діяльності банків на ринку ДБЦП, а також вимоги до їх внутрішнього контролю та управління ризиками.

Закон України "Про банки і банківську діяльність" визначає правові засади діяльності банків в Україні, в тому числі їх інвестиційну діяльність на ринку ДБЦП. Цей закон встановлює обмеження щодо інвестування банківських коштів

у цінні папери, в тому числі ДБЦП, а також вимоги до розкриття інформації про такі інвестиції.

Важливу роль у нормативно-правовому регулюванні банківської діяльності на ринку ДБЦП відіграють нормативно-правові акти Національного банку України (НБУ), які спрямовані на забезпечення стабільності та прозорості ринку ДБЦП, захист інтересів інвесторів, а також на мінімізацію ризиків для банківської системи. В цілому, нормативно-правова база, що регулює банківську діяльність на ринку ДБЦП в Україні, є досить розвиненою та відповідає міжнародним стандартам.

На сьогодні банківські установи відіграють провідну роль у фінансовій системі країни, забезпечуючи фінансування економічного розвитку. В Україні функціонує банкоцентрична модель фінансового посередництва, що передбачає домінування банків у проведенні основного обсягу фінансових операцій у різних секторах національної економіки. Крім того, банки є важливими учасниками ринку цінних паперів.

Держава зацікавлена у стабільному функціонуванні банківської системи, оскільки вона виконує ключові завдання з акумуляції та спрямування інвестиційних ресурсів до найбільш ефективних суб'єктів економіки. На ринку цінних паперів банки виступають як емітенти, інституційні інвестори, фінансові посередники та організації, що забезпечують функціонування інфраструктурних інститутів цього ринку [46].

Важливий напрям діяльності Національного банку України (НБУ) у сфері регулювання ринку цінних паперів полягає в нагляді та контролі. Ці заходи базуються на ризикоорієнтованому підході й спрямовані на ідентифікацію банків, які здійснюють надмірно ризикові операції з фондовими активами.

Висновки до Розділу 1

1. Ринок державних боргових цінних паперів (ДЦП) в Україні є важливим інструментом для фінансування державного бюджету та забезпечення стабільності фінансової системи.

2. Банки, як основні учасники цього ринку, інвестують у ДЦП для стабільного доходу, управління ліквідністю, диверсифікації портфеля та виконання нормативних вимог. Їх діяльність на ринку ДЦП регулюється нормативно-правовими актами, які сприяють прозорості та стабільності ринку.

3. Однак інвестиції в ДЦП пов'язані з ризиками, такими як кредитний, процентний та політичний, особливо загостреними через поточну політичну ситуацію в країні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ УКРАЇНИ З БОРГОВИМИ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

2.1. Оцінка стану банківської діяльності на ринку цінних паперів

Сучасна економічна ситуація в Україні вимагає значних капіталовкладень для забезпечення стійкого розвитку. Без великих інвестицій подальший прогрес стає проблематичним. Одним із реальних джерел реалізації необхідних інвестиційних проєктів є інвестиційні ресурси, які українські підприємства можуть здобувати через комерційні банки. З урахуванням цієї необхідності покращення якості оцінки інвестиційних портфелів цінних паперів вітчизняних банків стає особливо важливим для стимулювання інвестиційної активності банківського сектору.

Інвестиційна діяльність банків регулюється нормативами НБУ. Зокрема, норматив Н11 визначає ліміт інвестування в цінні папери однієї установи (не більше 15%), а норматив Н12 встановлює обмеження на загальну суму інвестицій (не більше 60%). Банківська система демонструє тенденцію до стабілізації та зростання, що проявляється у позитивній динаміці інвестиційної діяльності комерційних банків у рамках активних операцій (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка вкладень банків в цінні папери за 2021-2023 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023р.	Зміна, +/-	Зміна, %
Активи банків, млн. грн	1 979 298	2 243 915	2 748 813	769 515	138,88%
Вкладення в ЦП, млн. грн	712 978	929 640	1 312 769	599 791	184,12%
Частка вкладень в ЦП в обсязі активів, %	36,76	41,43	47,76	11,7	132,58%

Джерело: розраховано за даними НБУ [42].

Спостерігається стабільне збільшення частки інвестиційних операцій із цінними паперами у структурі активів банків – з 36% у 2021 році до 47,76% у 2023 році. Інвестиційна діяльність банків включає, зокрема, операції з купівлі та

продажу цінних паперів, а також надання та отримання кредитів із забезпеченням придбаними цінними паперами.

Проаналізуємо обсяги цінних паперів, випущених комерційними банками України за період 2021–2023 рр. (табл. 2.2)

Таблиця 2.2

**Обсяги цінних паперів,
випущених комерційними банками України за 2021-2023 рр., млн грн**

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Зміна, -/+	Зміна, %
Ощадні та депозитні сертифікати	1 606	1 098	2933	1 327	182,62%
Облігації	630	19	590	-40	93,71%
Векселі	2	3	12	10	600,00%
Всього	2 238	1 120	3 535	1 297	157,97%

Джерело: розраховано за даними НБУ [42].

З наведених даних можна зробити висновок, що найбільші обсяги випуску всіх видів цінних паперів зафіксовані у 2018 році, тоді як боргова діяльність досягла вищого показника у 2019 році, становивши 3821 млн грн. Найменшу частку серед усіх років займають векселі, обсяг випуску яких залишається незмінним на рівні 2 млн грн щорічно. Щодо емісійної діяльності, у 2018 році спостерігався пік активності банків, однак у 2019 році обсяг емісії акцій зменшився на 29 млн грн.

Наведені дані демонструють суттєві зміни у структурі та обсягах випуску цінних паперів комерційними банками України протягом 2021-2023 років. Найбільш помітним є різке зростання обсягів випуску ощадних та депозитних сертифікатів у 2023 році, що свідчить про збільшення залучення банками коштів населення та бізнесу. Це може бути пов'язано з декількома факторами, зокрема: посиленням попиту на безпечні інструменти інвестування. В умовах економічної нестабільності, спричиненої війною, інвестори все частіше обирають більш консервативні інструменти, такі як депозити, замість ризикованіших активів. Залучення депозитів дозволяє банкам збільшити свою ліквідність та забезпечити стабільність своєї діяльності. Можливі заходи стимулювання з боку НБУ, спрямовані на залучення депозитів та підтримку банківської системи.

Водночас спостерігається значне скорочення обсягів випуску облігацій у 2022 році, що може бути пов'язано з підвищенням ризиків для інвесторів та ускладненням умов фінансування для емітентів. Проте, у 2023 році спостерігається часткове відновлення цього сегмента ринку.

Зростання обсягів випуску векселів є менш значущим у загальній структурі, проте також свідчить про певні зміни в поведінці учасників ринку.

Загалом, представлені дані свідчать про значний вплив війни на український ринок цінних паперів. З одного боку, війна призвела до зростання попиту на безпечні інструменти інвестування та зміни структури випуску цінних паперів. З іншого боку, вона також створила певні перешкоди для розвитку ринку, зокрема, через підвищення ризиків для інвесторів та ускладнення умов фінансування для емітентів.

Окресливши основні тенденції діяльності банків на ринку цінних паперів, доцільно проаналізувати їх діяльність на ринку боргових цінних паперів. Динаміка боргових цінних паперів, випущених резидентами (крім депозитних корпорацій) у секторі загального державного управління, а саме центральними органами державного управління представлена на рис. 2.1.

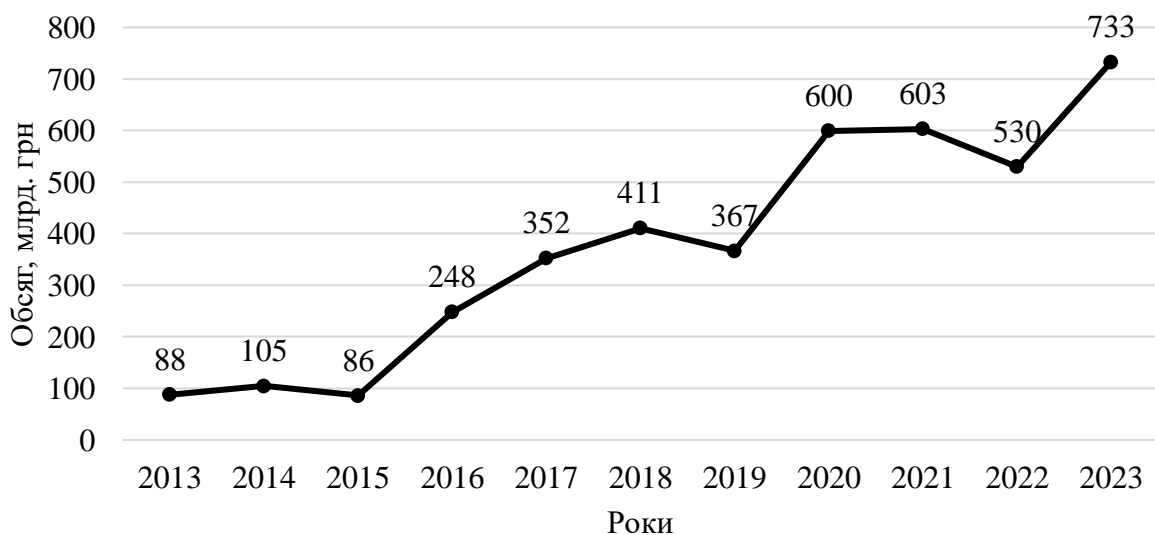

Рис. 2.1. Обсяги випущених цінних паперів центральними органами державного управління

Джерело: розраховано за даними НБУ [42].

Розподіл боргових цінних паперів, які випускаються резидентами, особливо центральними органами державного управління, збільшується для залучення фінансових ресурсів для фінансування бюджетних витрат. Це може бути необхідним у разі великих інвестиційних проєктів, економічних криз або в інших ситуаціях, коли держава потребує додаткових коштів. Також випуск нових цінних паперів може бути використаний для погашення старих боргів, які наближаються до терміну погашення. Це дозволяє подовжити термін погашення та забезпечити стабільність фінансової ситуації країни.

Якщо розглядати лише зміни у розподілі інвесторів в облігації внутрішніх державних позик (ОВДП) протягом 2023 р., можна відзначити збільшення частки українських банків і фізичних осіб. Це сталося внаслідок змін політики обов'язкового забезпечення банківських зобов'язань та впровадження цифрових сервісів для індивідуальних інвесторів (рис. 2.2).

Протягом останніх півтора року портфель інвестицій українських банків в ОВДП зменшився з 543 млрд грн до 538 млрд грн. Відповідно, частка банків серед інвесторів в ОВДП скоротилася з 51,5 % до 37,4 %, що становить спад на 14 відсоткових пунктів (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Структура бази інвесторів в ОВДП за 2020-2023 р., %

Джерело: розраховано за даними НБУ [42].

Аналіз рис. 2.2 показує, що з моменту початку російської агресії в Україні, частка іноземних інвесторів зменшилася майже втричі. Водночас

спостерігається значний приріст частки Національного банку (від 29,6% до 48,3%), та помітне зменшення частки комерційних банків (від 51,5% до 37,4%).

Зменшення банківських інвестицій у державні облігації у 2022 році та помірне зростання з січня по травень 2023 року пояснюється тим, що депозитні сертифікати НБУ вже давно є сильним конкурентом короткостроковим державним облігаціям. Випуск депозитних сертифікатів НБУ стрімко зріс за останні два роки як через потік фінансування дефіциту бюджету у фінансову систему, так і через надзвичайну привабливість цього виду бізнесу для інвесторів. банку. Якщо у 2021 році середньоденний залишок коштів, мобілізованих банками, становив близько 150 мільярдів гривень, то зараз він перевищує 500 мільярдів гривень. У даний момент банки можуть придбати депозитні сертифікати овернайт за річною ставкою 20%, тоді як 3-місячні сертифікати доступні за ставкою 25% річних.

Розширений аналіз статистики біржової торгівлі облігаціями внутрішніх та зовнішніх державних позик України за 2021-2023 роки з урахуванням динаміки ринку та ключових макроекономічних показників (табл. 2.3) свідчить про пожвавлення економічної активності та зростання довіри інвесторів до української економіки. Це може призвести до зниження процентних ставок та стимулювання інвестицій.

Таблиця 2.3

Статистика біржової торгівлі облігаціями внутрішніх та зовнішніх державних позик України за 2021-2023 рр., млн грн

Показник	Роки			Зміна	
	2021	2022	2023	+/-	%
Облігація внутрішніх державних позик	401785,1	152825,2	406008,8	4223,7	101,05
Облігація зовнішніх державних позик	309,7	3819,3	200,3	-109,4	64,67
Інші	5740,0	3991,6	30223,0	24483,0	526,53
Усього	407834,8	160636,0	436432,1	28597,3	107,01

Джерело: розраховано за даними НБУ [42].

У 2022 році спостерігалось домінування короткострокових ОВДП (до 1 року) з часткою 43,2%, що відображає прагнення уряду до швидкого залучення

коштів для фінансування першочергових потреб в умовах війни. У 2023 році частка короткострокових ОВДП дещо знизилася до 39,5%, натомість зросла частка облігацій з терміном обігу 1-3 роки до 32,8%. Це може свідчити про зростання довіри інвесторів до економіки та їх готовність вкладати кошти на більш тривалий термін.

Спостерігається значне зростання обсягу ОВДП у 2023 році порівняно з 2022. Це свідчить про те, що уряд активніше залучав кошти на внутрішньому ринку для фінансування бюджетних потреб. Такий ріст може бути пов'язаний з необхідністю фінансування дефіциту бюджету, спричиненого війною, а також з іншими факторами, такими як інфляція та погіршення макроекономічних показників.

Обсяг зовнішніх позик у 2023 році суттєво знизився порівняно з 2022 роком. Це може свідчити про певні труднощі з залученням зовнішнього фінансування, що може бути пов'язано з підвищеними ризиками інвестування в українську економіку в умовах війни. Спостерігається значне зростання обсягу інших видів позик у 2023 році. Це може охоплювати, наприклад, позики від міжнародних фінансових організацій, гранти та іншу фінансову допомогу. Таке зростання свідчить про активну підтримку України з боку міжнародного співтовариства.

Загальний обсяг торгів на ринку цінних паперів України значно знизився протягом 2021-2024 років. Це було пов'язано з низкою факторів, таких як пандемія COVID-19, яка призвела до невизначеності та ризиків на ринку, а також з геополітичною нестабільністю, викликаною війною в Україні. Структура торгів на ринку цінних паперів України також змінилася протягом 2021-2024 років. Доля державних цінних паперів у загальному обсязі торгів зросла, тоді як частка корпоративних цінних паперів зменшилася. Це було пов'язано з тим, що інвестори шукали більш безпечні активи на тлі невизначеності та ризиків.

2.2. Аналіз обсягів банківської діяльності на ринку боргових цінних паперів України

Банки України залишаються ключовими учасниками ринку державних цінних паперів (ДЦП), володіючи значною часткою обігу. Підвищення облікової ставки НБУ стимулювало банки до нарощування інвестицій в більш дохідні активи, в тому числі в облігації, як державні, так і корпоративні. За даними НБУ, станом на 01.04.2024 року: Загальний обсяг інвестицій банків в цінні папери склав 1,5 трлн грн. З них: ДЦП: 1,2 трлн грн (80%). Корпоративні облігації: 0,3 трлн грн (20%). Порівняно з початком року: Інвестиції в ДЦП зросли на 15%. Інвестиції в корпоративні облігації - на 10%.

Відповідно до постанови КМУ від 14 квітня 2009 року № 363 «Про запровадження інституту первинних дилерів на ринку державних цінних паперів» та Порядку відбору та функціонування первинних дилерів, затвердженого наказом Міністерства від 10 червня 2009 року № 757, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 липня 2009 року за №596/16612[30].

Загальний рейтинг первинних дилерів за підсумками 2023 року визначений Мінфіном України: ПАТ «УКРЕКСІМБАНК»; АТ «ПРИВАТБАНК»; АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК»; АТ «ОТП БАНК»; ПАТ «СІТІБАНК»; ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК»; ПАТ АБ «ПІВДЕННИЙ»; АТ «ОЩАДБАНК»; АТ «СЕНС БАНК»; ПАТ «ПУМБ»; ПАТ «КРЕДОБАНК». Це фінансові установи, які зобов'язалися співпрацювати з Міністерством фінансів у розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів. В обмін на це вони отримують виключне право брати участь у розміщенні облігацій внутрішніх державних позик, а також пріоритетний доступ до інших операцій, які Мінфін здійснює з цими облігаціями [30].

Банки відігравали все більшу роль на ринку цінних паперів України протягом 2021-2024 років (табл. 2.4). Це було пов'язано з низкою факторів, таких як збільшення ліквідності банківського сектору, а також з розширенням

регуляторної бази, яка дозволила банкам надавати ширший спектр послуг на ринку цінних паперів. Зниження обсягів торгів та зміна структури торгів на ринку цінних паперів України негативно вплинули на банківську діяльність. Це призвело до зниження доходів банків від операцій на ринку цінних паперів, а також до зростання ризиків, пов'язаних з цими операціями.

Таблиця 2.4

**SWOT аналіз банківської діяльності на ринку
державних боргових цінних паперів**

	О Корисно (сильні сторони)	Т Шкодить (слабкі сторони)
S Внутрішні (можливості)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Банки виступають посередниками на ринку боргових цінних паперів 2. Банки забезпечують ліквідність на ринку боргових цінних паперів 3. Банки допомагають диверсифікувати портфелі боргових цінних паперів 4. Широкий доступ до капіталу 5. Можливість отримання прибутку від зміни процентних ставок 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Конфлікт зовнішніх та внутрішніх інтересів 2. Ризики (репутації тощо) 3. Високі витрати щодо обслуговування операцій з цінними паперами 4. Відсутність прозорості 5. Регуляторні обмеження
W Зовнішні (загрози)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зростання світового ринку боргових цінних паперів 2. Зростання попиту на боргові цінних паперів 3. Розвиток фінтеху 4. Розвиток нових продуктів 5. Вихід на нові ринки 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Конкурентна загроза 2. Ризик підвищення ставок 3. Ризик кредитоспроможності боргових цінних паперів 4. Ризик ліквідності 5. Кібербезпека банків

Джерело: власні дослідження.

Очікується, що ринок цінних паперів України поступово відновиться після війни. Це призведе до зростання обсягів торгів та зміни структури торгів на користь корпоративних цінних паперів. Банки, ймовірно, продовжуватимуть відігравати важливу роль на ринку цінних паперів України, але їх діяльність буде більш диверсифікованою, ніж це було до війни.

Діяльність банків на ринку державних цінних паперів (ДЦП) в Україні протягом 2021-2023 років представлена в табл. 2.5. Зменшення кількості банків на ринку призвело до зростання обсягу операцій з ДЦП на один банк.

По-перше, спостерігається суттєве зменшення обсягу операцій з ДЦП у 2022 році порівняно з 2021 роком. Це може бути пов'язано з низкою факторів, зокрема з повномасштабною війною в Україні, яка призвела до значної економічної нестабільності та зниження довіри інвесторів. Однак, у 2023 році спостерігається певне відновлення активності на цьому ринку, хоча обсяги операцій все ще залишаються нижчими за показники 2021 року.

Таблиця 2.5

Діяльність банків на ринку ДЦП України у 2021-2023 роках

Показник	2021р.	2022 р.	2023 р.	Зміна	
				абсолютна	%
1.Обсяг операцій з державними борговими цінними паперами, тис шт.	507,90	156,64	406,21	-101,69	0,79978
2.Державний та гарантований державою борг, млрд грн	1 111,60	4072,85	5519,5	4407,91	135,52
3.ВВП, млрд грн	5459,57	5239	6510	1050,42	135,52
4.Кількість банків, од.	74	67	63	-11	135,52
5. Співвідношення обсягів операцій з ДБ ЦП до суми державного та гарантованого державою боргу, шт на 1 грн	0,46	0,04	0,07	-0,38	135,52
6. Співвідношення державного та гарантованого державою боргу до обсягу ВВП, грн	0,20	0,78	0,85	0,65	135,52
7. Співвідношення ВВП до кількості банків України, млрд грн на 1 банк	73,78	78,19	103,33	29,55	135,52
8. Співвідношення обсягів операцій з ДБ ЦП до кількості банків, тис. шт. на 1 банк	6,86	2,34	6,45	-0,41	135,52

Джерело: розраховано за даними НБУ [42].

По-друге, державний та гарантований державою борг значно зріс протягом аналізованого періоду. Це свідчить про те, що держава активно залучала кошти на фінансування своїх потреб, зокрема на покриття дефіциту бюджету та фінансування військових витрат.

Співвідношення обсягів операцій з ДЦП до суми державного та гарантованого державою боргу суттєво знизилось у 2022 році, але частково відновилося у 2023. Це свідчить про те, що банки стали менш активними в інвестуванні в державні облігації.

Загалом, аналіз представлених даних свідчить про те, що діяльність банків на ринку ДЦП в Україні зазнала суттєвих змін під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Війна в Україні стала основним чинником, який негативно вплинув на цей ринок. Однак, у 2023 році спостерігається певне відновлення активності, що свідчить про поступове відновлення довіри інвесторів.

Отже, очікується, що ринок ДЦП в Україні продовжуватиме розвиватися після закінчення війни. Зростання економіки та зниження ризиків сприятимуть збільшенню інвестицій банків у ДЦП.

Висновки до Розділу 2

1. Війна значно вплинула на структуру ринку цінних паперів: зросла частка державних облігацій, скоротився обсяг корпоративних. Частка інвестицій банків у цінні папери стабільно зростала (з 36% активів у 2021 до 47,76% у 2023). Значне збільшення випуску ощадних і депозитних сертифікатів у 2023 році (+182,62%).

2. Попит на державні облігації (ОВДП) залишався високим, зокрема через привабливі ставки та можливість забезпечення стабільності. Зміни у структурі інвесторів: частка банків зменшилася з 51,5% до 37,4%, тоді як частка НБУ суттєво зросла.

3. НБУ стимулює банки до інвестування через підвищення облікової ставки та випуск депозитних сертифікатів. Очікується подальше відновлення після війни, зокрема розвиток сегмента корпоративних цінних паперів. Банки залишаються ключовими гравцями, але зростає їхня роль у диверсифікації інструментів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ БОРГОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

3.1. Проблеми розвитку банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів

Керування державними борговими інструментами відіграє ключову роль у розвитку та функціонуванні економіки країни. В Україні важливу роль у цьому процесі займають облігації внутрішньої державної позики, значна частина яких перебуває у власності комерційних банків.

Основними проблемами ринку державних боргових цінних паперів в Україні є такі:

- нерозвинена інфраструктура ринку та проблеми законодавчого регулювання;
- ринок державних цінних паперів нестабільний та недостатньо враховує інтереси його учасників;
- низький рівень кількісного та якісного складу фінансових інструментів; - відсутність участі фізичних осіб як інвесторів через проблему довіри населення до фондового ринку;
- низька інформаційна культура;
- спрямування на короткостроковий характер цінних папір з метою рефінансування державного боргу;
- невисокий рівень ліквідності державних фінансових інструментів [31, с. 22].

Оскільки комерційні банки є одними з провідних інвесторів вітчизняного ринку державних боргових цінних паперів, варто окремо виділити основні проблеми їхньої інвестиційної діяльності (рис. 3.1).

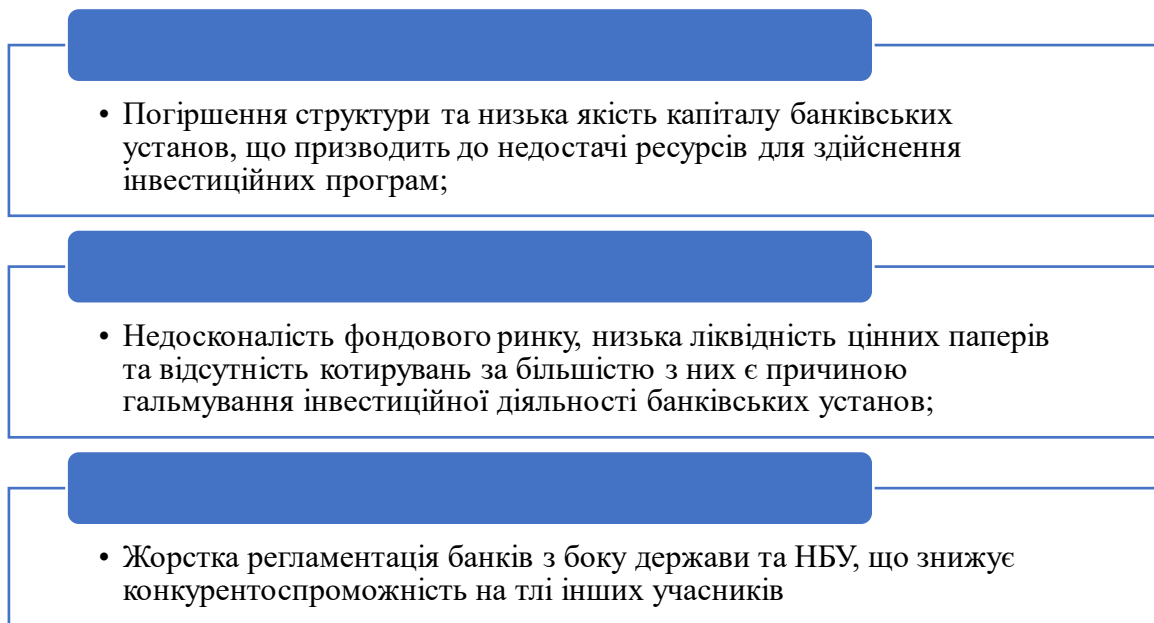

Рис. 3.1. Проблеми інвестиційної діяльності комерційних банків

Джерело: адаптовано за даними [43, с.130].

Як зазначалося раніше, основною метою інвестування комерційних банків у державні боргові цінні папери, зокрема облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), є підтримка ліквідності, а не реалізація інвестиційних програм. Таким чином, кредитна діяльність залишається пріоритетною, а інвестиційна виконує допоміжну роль. Результати моделювання показують, що зі збільшенням частки проблемних кредитів у банківському секторі зростає обсяг інвестицій банків в ОВДП для забезпечення стабільного доходу. Водночас кредитування має значно більший вплив на економічний розвиток країни порівняно з інвестиційною діяльністю. Отже, для забезпечення ефективного економічного розвитку кредитування має залишатися основним напрямом діяльності банків, водночас потребуючи розв'язання таких проблем, як удосконалення структури активів і капіталу, покращення аналізу позичальників тощо. Інвестиції в державні боргові цінні папери не повинні переважати над кредитною діяльністю [43].

Для детального аналізу впливу окремих факторів на рівень розвитку ринку державних облігацій України було застосовано метод кореляційно-регресійного аналізу.

Результативною ознакою (Y) в нашому дослідженні є загальні обсяги емісії облігацій, які знаходяться в обігу у банківському секторі, у власності фізичних та юридичних осіб (1.1). R по даній моделі складає 0.8286, що підтверджує сильний рівень кореляції між незалежними змінними та залежною змінною.

$$Y = x + 0.5263461x_1 - 0.037174271 x_2 + 0.70932173 x_3 - 0.136731242 x_4, \text{ де (1.1)}$$

x_1 - Обсяги ОВДП, які знаходяться в обігу номіновані в українській гривні, млн грн

x_2 - Обсяги ОВДП, які знаходяться в обігу номіновані в доларах США, млн грн

x_3 - Середньомісячна відсоткова ставка по кредитах, %

x_4 - Рівень дефіциту(профіциту) бюджету

На основі здійсненого дослідження побудови моделі зробимо аналіз отриманих результатів:

- Y – цей показник відображає обсяги ринку державних облігацій і є свідченням рівня його розвитку.

- x_1 – існує помірна позитивна кореляція між загальним обсягом облігацій та обсягом ОВДП в українській гривні. Зі збільшенням загального обсягу облігацій обсяг ОВДП у гривні має тенденцію до зростання (0.5263461).

- x_2 – існує слабкий від'ємний кореляційний зв'язок між загальним обсягом облігацій та обсягом ОВДП в доларах США. Зв'язок не є сильним, і зміни в одній змінній не передбачають значних змін в іншій (-0.037174271).

- x_3 – існує сильна позитивна кореляція між загальним обсягом облігацій та середньомісячною відсотковою ставкою за кредитами. Зі збільшенням загального обсягу облігацій середньомісячна відсоткова ставка за кредитами має тенденцію до зростання (0.70932173).

- x_4 – існує слабка від'ємна кореляція між загальним обсягом облігацій та дефіцитом/профіцитом бюджету. Зв'язок не є сильним, і зміни в одній змінній не передбачають значних змін в іншій (-0.136731242).

Таким чином, модель показує, що середньомісячна відсоткова ставка за кредитами є значним фактором, що впливає на загальний обсяг облігацій, тоді як інші змінні мають різний ступінь впливу.

3.2. Перспективи розвитку банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів.

На основі результатів дослідження сформульовано такі рекомендації для вдосконалення політики управління державним боргом та інвестиційної діяльності комерційних банків на ринку державних боргових цінних паперів:

- впровадження різноманітних фінансових інструментів, таких як облігації з плаваючою ставкою, ПДВ-облігації тощо;
- забезпечення прозорості випуску, доступності та зрозумілості інвестування в державні цінні папери;
- акцент на середньо- та довгострокових зобов'язаннях у структурі внутрішнього боргу;
- встановлення лімітів на частку ОВДП у портфелях активів комерційних банків та Національного банку України;
- емісія облігацій внутрішньої державної позики з метою фінансування конкретних інвестиційних програм, що сприятиме зменшенню запозичень для покриття дефіциту бюджету та підвищенню інвестиційної привабливості фінансових інструментів;
- підтримання ліквідності державних цінних паперів через механізм тимчасового викупу за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку;
- спрощення умов та підвищення рівня інформування фізичних і юридичних осіб про можливість інвестування в ОВДП;
- забезпечення переважання у структурі власників облігацій внутрішньої державної позики небанківських фінансових установ, таких як недержавні пенсійні фонди (цей підхід успішно використовується в Болгарії, Угорщині, Чехії) [31, с. 22].

При розробці банківської стратегії на ринку державних боргових цінних паперів доречно створити модель (рис. 3.2), яка включає такі компоненти:

- робота – функціональний процес, який досліджується – розвиток банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів;

– вхід – матеріал або інформація, які піддаються використанню або обробці процесом для отримання результату (виходу). Для досягнення поставлених цілей нам необхідні офіційні джерела з надійною інформацією, показники щодо об'єктивної оцінки ризиків, капіталу, стану ринку та емісії облігацій;

– управління – функціонування банків на ринку цінних паперів врегульовують вимоги НКЦПФР, нормативні акти НБУ, стратегія розвитку фінансового сектору України, закони та постанови, які визначають оподаткування доходів від цінних паперів, міжнародні стандарти та ЗУ «Про ринки капіталів та організовані товарні ринки»;

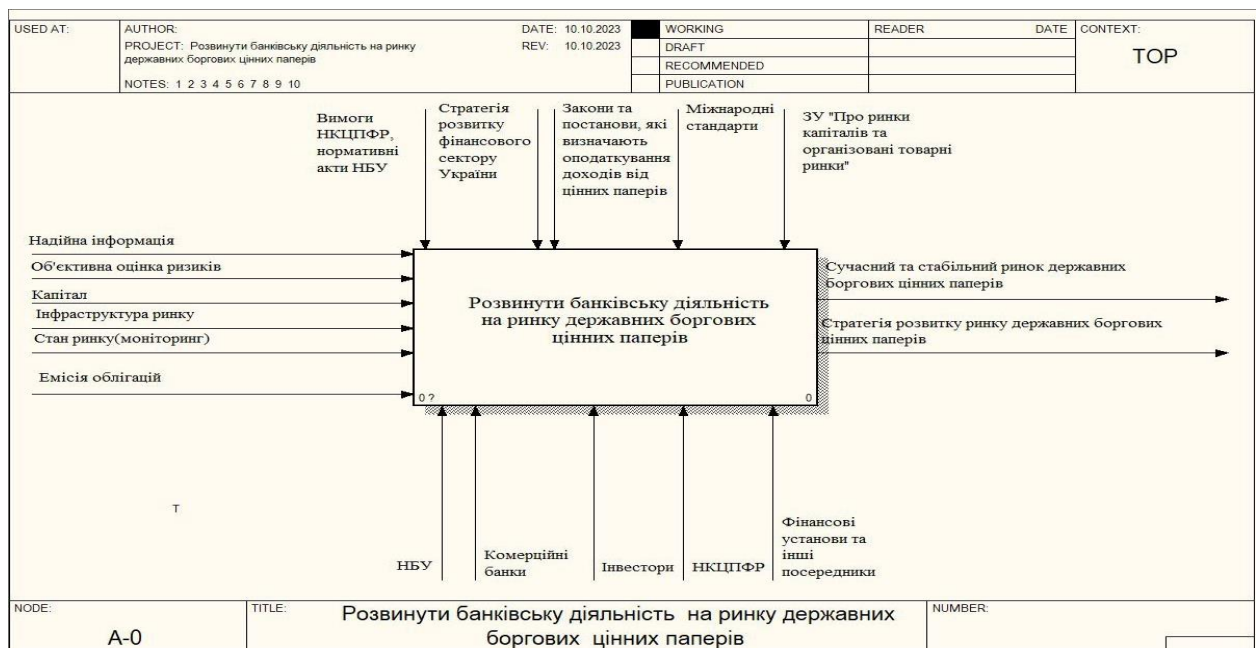

Рис. 3.2. Модель функціонування банківської системи на ринку державних боргових цінних паперів

Джерело: складено автором.

– ресурси – суб'єкти, які виконують роботу. В запропонованій моделі суб'єктами управління є – НБУ, комерційні банки, інвестори, НКЦПФР і фінансові установи та інші посередники;

– вихід – матеріал або інформація, що виробляються роботою. Очікуваними цілями за умови ефективної роботи даного механізму має бути – сформований сучасний та стабільний ринок державних боргових цінних паперів та розроблена стратегія розвитку ринку державних боргових цінних паперів.

Під час декомпозиції функціонального блоку на контекстній діаграмі, ми розглядаємо його деталі більш докладно, зберігаючи цілісність моделі (Модель №1). За допомогою програми VPwin 4.1 ми створили IDEF0 модель

(рис. 3.3), яка передбачає чітко сформульовану мету єдиного суб'єкта моделювання.

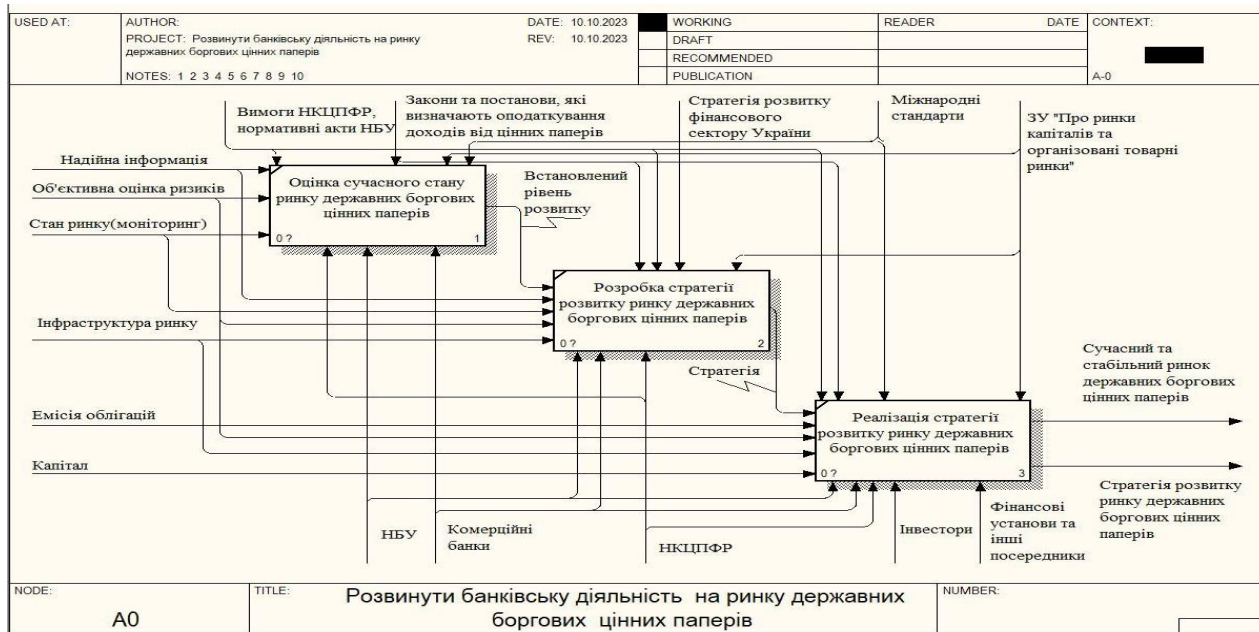

Рис. 3.3. Декомпозиція моделі банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів

Джерело: складено автором.

Конкретно, протягом усього процесу, від збору інформації щодо функціонування банківської системи на ринку державних боргових паперів до прийняття рішення з вирішення цієї проблеми, інструментарій моделі функціонування банків на ринку цінних паперів направлено на виконання кінцевої мети – формування сучасного та стабільного ринку державних боргових цінних паперів, який функціонує в рамках розробленої стратегії.

Отже, впровадження запропонованих рекомендацій та моделі управління сприятиме активізації банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів, підвищенню його стійкості та ефективності, а також стимулюватиме економічне зростання України.

За допомогою інструментів економіко-математичного моделювання здійснимо прогнозування обсягів банківських операцій з державними борговими цінними паперами. За допомогою функції «ПРЕДСКАЗ» в Excel спрогнозуємо щорічний обсяг операцій з державними цінними паперами на середньострокову перспективу до 2027 року (рис. 3.4).

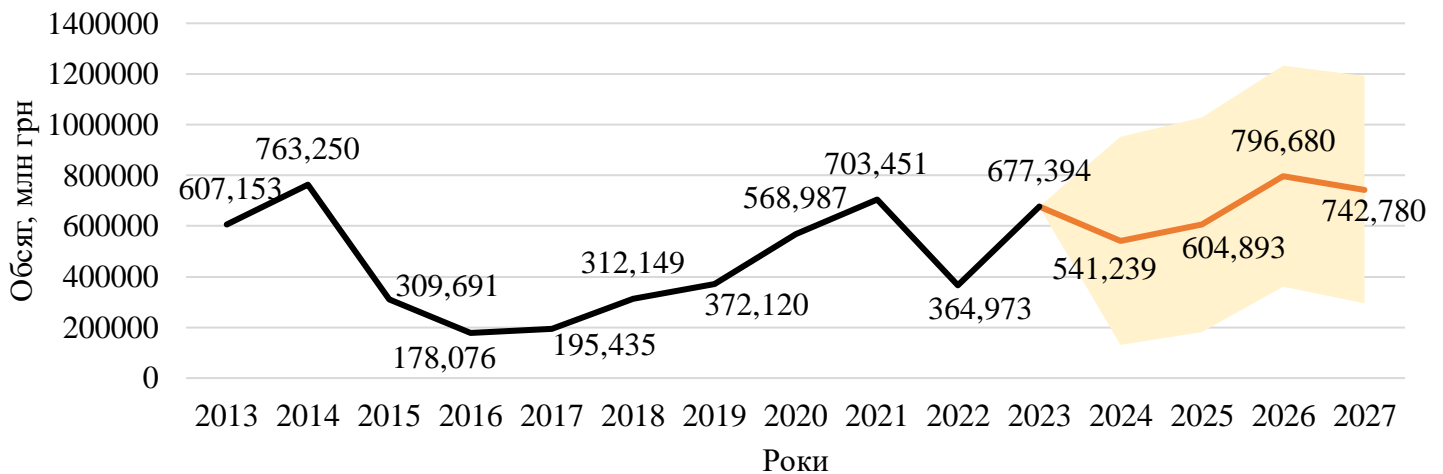

Рис. 3.4. Прогноз обсягу операцій з розміщення державних цінних паперів на відкритому ринку

Джерело: побудовано за даними [42].

На підставі даних про динаміку обсягу операцій з державними цінними паперами на відкритому ринку за період з 2013 по 2023 рік, можна зробити певні висновки щодо майбутніх тенденцій. Загалом, спостерігається зростання обсягу операцій з державними цінними паперами до 2027 року. А саме, за прогнозом після 2023 року ми можемо бачити межі можливих коливань обсягу операцій з розміщення державних цінних паперів (рис. 3.4). Згідно з прогнозами, обсяг операцій продовжить зростати, досягнувши значення в межах 742779,89 млн грн у 2027 році.

Межі довірчих інтервалів (нижня та верхня границі) вказують на потенційний діапазон коливань, що варіюється від 294380,89 млн грн (нижня межа) до 1191178,87 млн грн (верхня межа) у 2027 році. Це свідчить про високу невизначеність у прогнозах через можливий вплив зовнішніх факторів. Наявні дані демонструють позитивну динаміку після періоду спаду, що говорить про покращення економічної ситуації та збільшення попиту на державні цінні папери.

Такий прогноз ґрунтується на кількох факторах.

По-перше, відновлення економіки після завершення активної фази воєнних дій може стимулювати попит на ОВДП з боку інвесторів. По-друге, за умови проведення ефективних реформ та стабілізації макроекономічної ситуації, українські ОВДП можуть стати більш привабливими для інвесторів, що призведе до зростання попиту на них. По-третє, для фінансування відновлення економіки та соціальних програм держава може збільшити обсяг емісії ОВДП.

Однак, варто зазначити, що цей прогноз залежить від багатьох факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх. Продовження війни, поглиблення глобальної економічної кризи та неефективність проведення реформ можуть негативно

вплинути на економіку України та довіру інвесторів, що призведе до зниження попиту на ОВДП.

Висновки до Розділу 3

1. Основними проблемами ринку державних боргових цінних паперів в Україні є недостатня інфраструктура, нестабільність, низький рівень довіри інвесторів, відсутність різноманіття фінансових інструментів та низька ліквідність. Комерційні банки, будучи значними інвесторами на цьому ринку, зосереджені більше на підтримці ліквідності, ніж на інвестиційних програмах. Для покращення ситуації пропонується впровадити нові фінансові інструменти, забезпечити прозорість ринку, надавати перевагу довгостроковим облігаціям та розширити коло інвесторів, зокрема залучивши небанківські установи. Реалізація цих рекомендацій та впровадження моделі управління ринком може покращити стійкість фінансової системи та сприяти економічному зростанню України.

2. Побудовано кореляційно регресійну модель, яка показує, що середньомісячна відсоткова ставка за кредитами є значним фактором впливу на загальний обсяг державних облігацій, тоді як інші змінні (дефіцит бюджету, обсяг ОВДП в українській гривні та в дол США) мають нижчий ступінь впливу.

3. Спостерігається зростання обсягу операцій з державними цінними паперами до 2027 року. А саме, за прогнозом після 2023 року ми можемо бачити межі можливих коливань обсягу операцій з розміщення державних цінних паперів(рис. 3.4). Згідно з прогнозами, обсяг операцій продовжить зростати, досягнувши значення в межах 742779,89 млн грн у 2027 році.

4. Межі довірчих інтервалів (нижня та верхня границі) вказують на потенційний діапазон коливань, що варіюється від 294380,89 млн грн (нижня межа) до 1191178,87 млн грн (верхня межа) у 2027 році. Це свідчить про високу невизначеність у прогнозах через можливий вплив зовнішніх факторів. Наявні дані демонструють позитивну динаміку після періоду спаду, що говорить про покращення економічної ситуації та збільшення попиту на державні цінні папери.

ВИСНОВКИ

1. Ринок державних боргових цінних паперів (ДЦП) в Україні є важливим інструментом для фінансування державного бюджету та забезпечення стабільності фінансової системи. Банки, як основні учасники цього ринку, інвестують у ДЦП для стабільного доходу, управління ліквідністю, диверсифікації портфеля та виконання нормативних вимог. Їх діяльність на ринку ДЦП регулюється нормативно-правовими актами, які сприяють прозорості та стабільності ринку. Однак інвестиції в ДЦП пов'язані з ризиками, такими як кредитний, процентний та політичний, особливо загостреними через поточну політичну ситуацію в країні.

2. Війна значно вплинула на структуру ринку цінних паперів: зросла частка державних облігацій, скоротився обсяг корпоративних. Частка інвестицій банків у цінні папери стабільно зростала (з 36% активів у 2021 до 47,76% у 2023). Значне збільшення випуску ощадних і депозитних сертифікатів у 2023 році (+182,62%). Попит на державні облігації (ОВДП) залишався високим, зокрема через привабливі ставки та можливість забезпечення стабільності. Зміни у структурі інвесторів: частка банків зменшилася з 51,5% до 37,4%, тоді як частка НБУ суттєво зросла.

3. НБУ стимулює банки до інвестування через підвищення облікової ставки та випуск депозитних сертифікатів. Очікується подальше відновлення після війни, зокрема розвиток сегмента корпоративних цінних паперів. Банки залишаються ключовими гравцями, але зростає їхня роль у диверсифікації інструментів.

4. Основними проблемами ринку державних боргових цінних паперів в Україні є недостатня інфраструктура, нестабільність, низький рівень довіри інвесторів, відсутність різноманіття фінансових інструментів та низька ліквідність. Комерційні банки, будучи значними інвесторами на цьому ринку, зосереджені більше на підтримці ліквідності, ніж на інвестиційних програмах. Для покращення ситуації пропонується впровадити нові фінансові інструменти, забезпечити прозорість ринку, надавати перевагу довгостроковим облігаціям та розширити коло інвесторів, зокрема залучивши небанківські установи. Реалізація цих рекомендацій

та впровадження моделі управління ринком може покращити стійкість фінансової системи та сприяти економічному зростанню України.

5. Побудовано кореляційно регресійну модель, яка показує, що середньомісячна відсоткова ставка за кредитами є значним фактором впливу на загальний обсяг державних облігацій, тоді як інші змінні (дефіцит бюджету, обсяг ОВДП в українській гривні та в дол США) мають нижчий ступінь впливу.

6. Спостерігається зростання обсягу операцій з державними цінними паперами до 2027 року. А саме, за прогнозом після 2023 року ми можемо бачити межі можливих коливань обсягу операцій з розміщення державних цінних паперів(рис. 3.4). Згідно з прогнозами, обсяг операцій продовжить зростати, досягнувши значення в межах 742779,89 млн грн у 2027 році.

7. Межі довірчих інтервалів (нижня та верхня границі) вказують на потенційний діапазон коливань, що варіюється від 294380,89 млн грн (нижня межа) до 1191178,87 млн грн (верхня межа) у 2027 році. Це свідчить про високу невизначеність у прогнозах через можливий вплив зовнішніх факторів. Наявні дані демонструють позитивну динаміку після періоду спаду, що говорить про покращення економічної ситуації та збільшення попиту на державні цінні папери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдан Т. Фіскально-монетарне розбалансування. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/563074_fiskalnomonetarne.html. (дата звернення: 10.03.2024).
2. Борисова Л. Є., Мамуненко М. С. Сучасні напрями розвитку вітчизняних банківських операцій з цінними паперами. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія «Економічні науки». 2021. Вип. 2 (103). С. 35–41. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2021-2-6> (дата звернення: 28.04.2024).
3. Вергелюк Ю.Ю. Використання ринкових джерел фінансування дефіциту державного бюджету в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. 2022. № 24(52). С. 84–89. DOI: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2022-24\(52\)-84-89](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2022-24(52)-84-89) .
4. Військові ОВДП // *Міністерство фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/borgova-politika> (дата звернення: 10.04.2024).
5. Ганцяк М. Сучасний стан залучення фінансування бюджетного дефіциту на ринку державних боргових цінних паперів України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-17> (дата звернення: 20.10.2024).
6. Грошово-кредитна статистика // *НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2024).
7. Дєдух А. Аналіз обсягів банківської діяльності на ринку боргових цінних паперів України. Фінансове забезпечення економіки : матеріали VIII науково-практичної студентської конференції, 30 травня 2024 р. Житомир : Поліський університет. 2024. с. 29-31.
8. Дєдух А. Модель розвитку банківської діяльності на ринку державних боргових цінних паперів. Збірник праць учасників IX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Фінансові інструменти регіонального розвитку» (27

- жовтня 2023 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2023. с. 131-133.
9. Дєдх А. Оцінка якості портфеля цінних паперів вітчизняних банків. Студентські наукові читання 2023. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету, 30 листопада 2023 р. Житомир : 2023. с. 40-42.
 10. Дубогриз Є. Державні банки: валіза без ручки. CASE Україна. *Центр соціально-економічних досліджень*. 2021. 40 с. URL: https://cost.ua/content/uploads/sites/2/2021/12/CASE_zvit_derzh_banky_5.pdf (дата звернення: 20.10.2024).
 11. Єрмак В. О. Банківська система України у період повоєнного відновлення: виклики та шляхи розвитку. *Державне будівництво*. 2023. № 2 (34). С. 214-223. URL: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-18>
 12. Жердецька Л. В. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності банків України на фондовому ринку. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. № 9–10 (286–287). С. 11–17.
 13. Забчук Г., Івашук О. Ризики банківської системи України в умовах воєнного стану. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2022. № 1-2. С. 50–61.
 14. Заволока Ю. М., Кузьменко О. Ю., Кузьменко В. С. Робота банківської системи та валютного ринку в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50 URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2346>. (дата звернення: 20.10.2024).
 15. Заїчко І. Особливості та основні напрямки грошово-кредитної політики України в умовах воєнного стану. *Acta Academiae Veregsasiensis. Economics*. 2023. Випуск 4. С. 264 URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/95/108> (дата звернення: 20.10.2024).
 16. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом 2021 - 2023 р.. // *НКЦПФР* URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights> (дата звернення: 20.10.2024).

- 17.К. Сочка, Г. Лоскоріх, В. Макарович Функціонування банківської системи України в умовах воєнного стану: фінансовий та податковий аспекти. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics.* 2024. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/238> (дата звернення: 12.11.2024).
- 18.Капітальні інвестиції // *Державна служба статистики України.* URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.03.2024).
- 19.Коваленко В.В. Фінансова безпека банків в умовах воєнного стану. *Фінансовий простір.* 2022. № 4 (48). URL: <http://fpnpu.cibs.ubs.edu.ua/article/download/272736/268679> (дата звернення: 20.11.2024).
- 20.Кознова О. За 2022 рік банки скоротили кожне п'яте відділення – огляд банківського сектору від НБУ. *Ліга Закон.* 2023. URL: https://biz.ligazakon.net/news/217614_za-2022-rk-banki-skorotili-kozhne-pyate-vddlennya---oglyad-bankvskogo-sektoru-vd-nbu (дата звернення: 20.10.2024).
- 21.Корнилюк Р. Головні тенденції банківського ринку після 12 місяців війни. *Економічна правда.* 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/13/697976/> (дата звернення: 20.10.2024).
- 22.Криховецька З.М., Кохан І.В. Проблеми та шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів банків. *Економіка та суспільство.* 2022. Вип. 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-10> (дата звернення: 20.10.2024).
- 23.Левандівський О. Т., Криховецька З. М., Кохан І. В. Сучасні тенденції функціонування банківської системи України. *Агросвіт.* 2023. № 3-4, с. 97-104.
- 24.Марченко О. В., Золотопуп Ю. М. Оцінка кредитно-інвестиційної діяльності банку. *Young Scientist.* 2017. № 2 (42). С. 283-287.
- 25.Мордань Є.Ю., Журавка О.С., Діденко К.В., Кравченко Я.І. Фінансова безпека банківської системи України: сутність та оцінка. *Бізнес інформ.* 2021. № 1. URL:https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-1_0-pages-243_251.pdf(дата звернення: 19.11.2024).

26. Нечипоренко А. В. Діяльність банківських установ на фінансовому ринку України. *Економічний вісник університету*. 2023. №58. с. 46-53.
27. Облігації світового уряду // World Government Bonds. URL: <http://www.worldgovernmentbonds.com> (дата звернення: 20.10.2024).
28. Оперативні дані, що характеризують ліквідність банківської системи та чинники її зміни // НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/fm-liquidity> (дата звернення: 20.10.2024).
29. Охрименко І.Б., Ярошенко С.С. Сучасні реалії прояву та управління процентним ризиком банку в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. Вип. 8, № 10. С. 258–268.
30. Первинні дилери // Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/pervinni-dileri> (дата звернення: 10.09.2024).
31. Петренко О. І. Ринок державних цінних паперів: закономірності, проблеми та перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 15. С. 17-24.
32. Правдиковська І.І., Дорошенко Н.О. Вплив війни на банківську систему України. *Молодий вчений*. 2022. № 9 (109). С. 150–153.
33. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 №2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
34. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління НБУ від 28.08.2001р. № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (дата звернення: 20.10.2024).
35. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 №1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
36. Про Національний банк України. Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 19.04.2024).
37. Прокопенко Н., Мирончук В., Шепель І. Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1556> (дата звернення: 20.10.2024).

38. Процедура купівлі ОВДП для фізичних осіб // *Finsee*. URL: <https://finsee.com/%d0%ba%d1%83%d0%bf%d1%96%d0%b2%d0%bb%d1%8f-%d0%be%d0%b2%d0%b4%d0%bf> (дата звернення: 10.04.2024).
39. Реверчук С., Творидло О. Банківські доходи в умовах формування цифрової економіки України. *Scientific Collection «InterConf+»*. 2022. №. 22 (113). С. 121-145.
40. Рисін В., Папірник С. Трансформація ролі банків на ринку державних боргових цінних паперів. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-6> (дата звернення: 20.10.2024).
41. Ситник Н.С., Прицак Я.М. Банківська система України в умовах війни: ризики та оцінка безпеки. *Молодий вчений*. 2023. № 6 (118). С. 94-98.
42. Статистика фінансового сектору // *НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 10.03.2024).
43. Стечишин Т. Б. Проблеми здійснення інвестиційної діяльності банками України. Тези доп. III Всеукр. наук.-практ. конф. аспірантів та молодих вчених. Львів. 2007. С. 129-131.
44. Татарин Н. Б., Юрченко І. М. Вплив пандемії COVID-19 на ринок ОВДП в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Проблеми економіки*. 2021. № 2 (48). С. 210–216.
45. Фукс Н.А. Загальні положення про цінні папери в законодавстві України про ринки капіталу (Прогресивні нововведення та перспективи удосконалення). Електронне наукове видання «*Аналітично-порівняльне правознавство*». 2024. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/06/73.pdf> (дата звернення: 28.09.2024).
46. Черкасова С. В. Банківська інвестиційна діяльність на вітчизняному фондовому ринку. Підприємництво і торгівля. 2019. Вип. 24. С. 51–58.